

William Harrison WOODWARD, *Cèsar Borja*, València: Edicions Tres i Quatre; Institut Internacional d'Estudis Borgians, 2005 (Biblioteca Borja, 3), 464 p. [Pròleg de Júlia Benavent, edició a cura de Maria Toldrà, traducció de Pilar Sendra]

La biografia de Cèsar Borja que l'historiador anglès William Harrison Woodward publicava l'any 1913 va significar una fita important en la historiografia de la família Borja atès que al caràcter globalitzador del treball s'afegia una labor metòdica i rigorosa de recerca, allunyada dels paràmetres que configuraven la llegenda negra borgiana. Un treball que malgrat l'empremta positivista, fugia del tractament romàntic, partidista i acrític rebut fins aquell moment per la nissaga valenciana dels Borja.

Abans de mamprendre aquesta monumental biografia, Woodward ja era un "estudiós de fama reconeguda" segons afirma Júlia Benavent al pròleg de l'obra, que, de forma notable, contextualitza la biografia i el biografat. El reconeixement li venia a causa d'un estudi sobre l'escola humanista de Vittorino da Feltre, publicat l'any 1897: *Vittorino da Feltre and other humanist educators; essays and versions*. Una obra que ha conegut diverses edicions, la darrera de l'any 1996. Alhora, Woodward era un coneixedor profund "de les biografies europees anteriors a la seua i ben documentat als arxius d'Itàlia, la Romania i Nàpols". Aquest bagatge li resultà molt útil a l'historiador per apartar-se, quan no de refutar de forma convincent i documentada, de l'enorme quantitat de textos escrits i publicats per historiadors *amateurs* que fins aquell moment havien centrat el coneixement historiogràfic dels Borja, farcits d'episodis inexistents, de desvaris biogràfics o, com a mínim, de dades inexactes. Val a dir que la llegenda Borja s'havia vista acrescuda durant el segle XIX en què tant els escriptors romàntics com tota mena d'autors havien utilitzat la marca Borja per a les seues publicacions. Així autors com Víctor Hugo, Jules Verne o Guillaume Apollinaire van dedicar alguna de les seues obres als Borja, la lectura de les quals participa de tots els tòpics, fins i tot afegits, que forneixen la més fosca i delirant llegenda borgiana.

Per a redactar la biografia de Cèsar, Woodward comptava amb una nombrosa nòmina d'autors que anteriorment havien fet seu el tema i havien publicat monografies sobre el fill d'Alexandre VI. Al prefaci a l'obra, Woodward relaciona breument alguns dels historiadors, bàsicament anglesos, "que s'han escarrassat a mantenir-se imparcials o equànimes a l'hora de tractar les figures de Roderic de Borja i el seu fill", entre els quals hi havia obres d'Edoardo Alvisi i Charles Émile Yriarte, a més d'altres ressenyes sobre Cèsar contingudes als arxius visitats.

El llibre aborda la biografia de Cèsar des de l'angle politicomilitar sota el principi que "l'historiador ha de jutjar la personalitat del biografat a partir dels efectes pràctics de les seues accions" segons explica Maria Toldrà a la nota editorial. La base de la investigació se centra als arxius romans, sobretot a l'Arxiu Secret i a la Biblioteca Apostòlica del Vaticà, a més de la correspondència coetà-

nia, la cronística italiana d'època i altres obres historiogràfiques disperses, entre les quals cita l'historiador valencià Gaspar Escolano o l'aragonès Zurita, de qui es reconeix deutor d'alguns passatges de l'obra que dedicà a Ferran II. Potser per aquest tipus de recerca, per la importància dels documents consultats i també probablement per haver adoptat una posició contrària a la historiografia antiborgiana, l'autor adoba la biografia de Cèsar amb un apèndix documental on es transcriu una documentació important que avala les conclusions del treball de recerca.

Resulta important la contextualització de l'obra perquè Woodward es maneja dins la historiografia peninsular dins els paràmetres del tòpic més conegut. Així la idea que Espanya és un tot indestruïble proveït d'una sola corona sura per sobre de la redacció de l'obra i el fan caure en el tòpic espanyol més rebregat. Probablement, l'escassa coneixença de la trajectòria històrica de la Corona d'Aragó fa que en molta ocasions tant el papa Alexandre VI com la seua llengua habitual siguin qualificats d'espanyols. Això malgrat haver consultat la correspondència en català de l'Arxiu Capitular de València, de la qual ell mateix va transcriure una lletra, inèdita, conservada a la British Library. Cosa que, estranyament, no li suggerí cap reflexió ni comentari addicional.

Woodward divideix la biografia en capítols, en cadascun dels quals s'ocupa d'un tema únic de tal forma que a partir dels antecedents xativins dels Borja, l'historiador va traçant la línia vital de Cèsar fins a la mort esdevinguda durant un episodi bèl·lic en terres de Navarra. Aquesta segmentació permet a Woodward adaptar-se a les circumstàncies històriques de cada període i esbossar el nucli bàsic de la recerca a través de les obres conegudes, contrastades amb documentació d'arxiu. En aquesta biografia es travessen també els fills del papa Alexandre VI, als quals dedica, sobretot al cas de la mort de Joan, duc de Gandia, un esforç suplementari per descartar l'autoria i participació de Cèsar al crim, malgrat l'existència d'alguns testimonis escrits que l'acusaven, el primer dels quals atribuït a una "xafarderia a l'estil de les que havien fet famosa Venècia". A partir de la consulta de textos coetanis i del contrast de les opinions d'ambaixadors, dietaristes i altres documents, dedueix que "durant els últims mesos de l'any 1497 es va acabar acceptant que els Orsini eren els responsables del crim". Al marge d'aquests comentaris, fixa l'origen de la difusió de la participació de Cèsar en la mort del duc de Gandia en Francesco Guicciardini a través del qual "aquesta versió ha passat a la història general d'Europa".

Fins aquí, Woodward ha espigolat els antecedents de Cèsar, el període de formació a la Sapienza de Perusa, sota la mirada del preceptor Joan de Vera, les amistats amb els Mèdici. És just aquí quan comença la biografia del fill d'Alexandre VI, una vegada Roderic assolí el solí pontifici. Malgrat que Cèsar era refractari a continuar la carrera eclesiàstica i desitjava penjar l'hàbit, seguí a repèl les indicacions del papa, el qual per millorar-ne la posició, "es proposà de concedir-li immediatament la dignitat més alta que tenia a l'abast". De fet, als divuit anys era elegit cardenal diaca. Després de la violenta mort del duc de Gandia, Cèsar albirà les possibilitats que se li obrien per a la carrera militar i política, cobejada durant tant de temps.

Ajustat amb l'exèrcit de Lluís XII, Cèsar va iniciar entre 1499-1500 la *impresa di Romagna*, una vella idea d'Alexandre VI que el seu fill executaria sense descans. Albergava el papa la secreta intenció que, una vegada desaparegut el duc de Gandia, el seu fill Cèsar podia instituir una nissaga de prínceps per a la qual ambicionava un territori com la Romanya, és a dir, "crear-hi un nou estat en benefici de Cèsar". Una idea que concitaria no pocs enemics i dificultats per

enllestir-la, no debades, el rei francès no hagués firmat cap aliança si no era per obtenir uns avantatges clars i evidents i la intervenció militar es feia sota l'envelat d'unes raons legals irrefutables. La campanya contra les fortaleses d'Imola i Forlì i el tracte brutal de les tropes franceses, que s'acarnissaven davant pagesos indefensos, destruïen les propietats i en confiscaven el bestiar, revoltaren inútilment la població contra Cèsar, a qui responsabilitzaven d'aquell desori. D'aquesta campanya Cèsar aprengué que només podia confiar en "ell mateix i en les tropes que reclutés i dirigís personalment" i en constatar que l'acció bèl·lica es deturava en ser reclamats a Milà els soldats francesos. Fou per això que durant la primavera i l'estiu de 1500, Cèsar s'encarregà "personalment de reclutar i organitzar un exèrcit de soldats professionals" amb l'ajut econòmic inestimable del papa Alexandre VI.

Un detallat informe sobre les fosques circumstàncies de la mort del duc de Bisceglie, espòs de Lucrècia, s'ententeix entre les negociacions a diverses bandes del papa i del duc Valentinès per aconseguir suport a la nova campanya bèl·lica. És aquí on apareixen més descarnats els interessos polítics que suren per damunt de vides i estats. Segons Woodward no hi ha dubte que fou Cèsar l'instigador del crim i el fidel Michelotto l'homicida final. L'historiador reflexiona fredament sobre les conseqüències polítiques de l'eliminació d'Alfons d'Aragó, atesa la insignificança política del personatge i les conseqüències tan negatives que se'n podien derivar per a Cèsar, entre d'altres la pèrdua de l'estima de Lucrècia, la qual "s'estimava apassionadament el seu marit". De fet, segons Woodward, només hi havia raons polítiques per cometre aquest crim. Per a Brandolini fou la necessitat de barrar la relació entre Nàpols i el Vaticà. Una altra raó podria raure en la utilització política de Lucrècia "com a peó en el joc polític". Entre les justificacions personals, l'historiador apunta a un esclat venjatiu de Cèsar que així tornava l'insult rebut en negar-se-li la mà de Carlota d'Aragó. La submissió del papa a les exigències filials, confirmen, per a aquest autor, la degradació moral d'Alexandre VI, corroborada per les negociacions secretes del papa amb Lluís XII a fi de reprendre la conquesta de la Romanya, desconegudes encara avui.

A partir d'aquest moment, Woodward resseguirà tota la campanya de conquesta, fortaleza rere fortaleza, gairebé dia a dia, darrere les actuacions del duc Valentinès, i participarà al lector els dubtes d'atent observador davant les trames, pactes i ordres de Cèsar amb un interès que bascula entre la sorpresa davant la intuïció política del duc i les maniobres ocultes de tants enemics com generava. Amb una claredat que el caracteritza, Woodward no s'està de decantar-se en favor de l'actuació militar de Cèsar i s'estalvia la condemna per haver executat, "a la manera espanyola", diu, els *condottieri* que havien conspirat en contra seua. Certament que en favor seu jugava, i fortament, l'opinió favorable dels coetanis, entre els quals inclou Lluís XII, que considerava els fets com una gesta "digna dels temps gloriosos de Roma".

A desgrat de les llegendes sorgides al voltant de la figura de Cèsar, una de les parts més silenciades o sobre la qual s'ha fet menys esment ha sigut la tasca de govern i reforma de la Romanya a fi de configurar aquest territori com un estat modern. Romanen molts documents i testimonis, que acrediten els dots de bon governant del duc Valentí, fins i tot recordatoris textuais escrits després de molts anys de la mort de Cèsar. I l'historiador se'n fa ressò, trobe que amb una satisfacció gens oculta.

La mort d'Alexandre VI i la greu malaltia del propi Cèsar trencaren la dinàmica establerta per les ambicions del duc i en canviaren la fortuna de forma

dràstica. Els esdeveniments es precipitaren ràpidament. L'elecció del nou papa, el cardenal de Siena Francesco Piccolomini, es degué als esforços de Cèsar i els seus partidaris que en propiciaren l'elecció, fet que propicià la continuació del duc com a capità general de l'Església. L'efímer papat de Pius III i l'adveniment de Juli II incidiren força sobre el declivi del duc. Malgrat que el nou papa no podia tornar la Romanya al *status quo* anterior a 1498 i havia de mantenir per força la col·laboració amb Cèsar, davant les pressions, ferotges, de tants poders com tenien interessos a la zona, Juli II va decidir que "la Romanya no seria dels senyors, ni del duc, ni de França, ni de Florència, ni de cap manera de Venècia, sinó d'ell mateix com a cap de l'Església". Una decisió que comportava fatalment la caiguda de Cèsar. Empresonat a Nàpols pel Gran Capità, sense ordre prèvia de Ferran II, traslladat a la fortalesa de Chinchilla, sense que ningú s'ho esperés, s'escapà cap a Navarra, on regnava Joan d'Albret, cunyat seu, al qual s'uní "per destruir el partit francès al seu regne".

Woodward no s'està de dir la seua al final de la biografia, fidel al principi que l'historiador té la potestat, i l'exerceix, de judicar la vida de Cèsar Borja segons les seues accions. Les conclusions a què arriba l'historiador, després de diverses consideracions sobre la dificultat que significa per a l'historiador separar la personalitat pública de la privada, és que el fracàs del duc es degué, més que a la mala fortuna, als "seus defectes personals [...] als elements irreconciliables de la seua personalitat". Una valoració que sorprèn el lector atent, ja que durant tota la biografia les referències a la bona fortuna del duc Valentí són contínues, així com als immensos entrebancs a què hagué d'enfrontar-se. Enrere queden també les aliances contra el duc, les accions, els moviments contraris de les grans famílies de Roma, les pressions de les potències amb interessos polítics a la península Itàlica. Sembla com si en aquestes línies finals el rumb personal del personatge biografiat hagués impregnat l'historiador del seu fat vital.

Tanmateix, *Cèsar Borja*, de William Harrison Woodward, continua essent a hores d'ara una obra ben documentada, detallada i honesta amb el personatge biografiat que resulta de consulta necessària per conèixer la biografia del duc Valentí.

JOAN IBORRA
Historiador